

POLIITTISEN TRILLERIN ANATOMIASTA

Matti Salo (2015) Viitta ja tikari – Johdatus poliittiseen jännitys-elokuvaan. Helsinki: Like, 239 s.

Matti Salo (s. 1933) on suomalaisen elokuva-kritiikin ja -tutkimuksen keskeisiä hahmoja. Hän on kirjoittanut elokuvasta aktiivisesti 1950-luvun lopulta lähtien. Muun muassa Helsingin yliopistossa opettanut ja Suomen elokuva-arkistossa pitkän päivätyön tehnyt Salo on tunnettu erityisesti rakkaudestaan amerikkalaiseen elokuvaan.

Salon erityisen kiinnostuksen kohteina ovat amerikkalainen (rikos)elokuva ja erityisesti sen pimentoon jääneet tekijähahmot. Salon magnum opus *Hiljaiset sankarit* (1994) kartoitti Hollywoodin mustalle listalle joutuneiden käsikirjoittajien kohtaloita. Perusteellisimman tarkastelun sai Abraham Polonsky, jonka monivaiheisesta urasta syntyi pitkän kirjeenvaihdon hedelmänä monografia *Musta käytävä: Abraham Polonskyn pitkä vaellus* (1991).

Viime vuodet Salo on työstänyt teosta poliittisesta jännityselokuvasta. Salon aikaisempiin teoksiin verrattuna *Viitta ja tikari* on suppea ja tiivis katsaus. Mutta, kuten kirjan loppuun (s. 187–236) liitetty laaja poliittisen elokuvan filmografia kertoo, aineistoa on runsaasti. Salon näkökulma on edelleen varsin Amerikka- ja Eurooppa-keskeinen, minkä hän toki auliisti tunnustaa. Teoksen nimi *Viitta ja tikari* (*Cloak and a Dagger*) on alkujaan peräisin Charles Dickensin kynästä ja viittaa salailuun, väkivaltaan, vakoojiin ja salamurhaajiin.

Trillerille on vaikea luoda tarkkaa genre-määrittelyä. Martin Rubynin (*Thrillers*, 1999) mukaan puhdasta trilleriä ei ole olemassakaan, vaan se on eräänlainen sateenvarjotermi tai metagenre (Rubyn) erilaisille tarkemmin mää-

ritellyille jännitykseen pohjaaviin lajityypeille. Näitä ovat muun muassa vakooja-, etsivä- ja poliittinen trilleri -elokuvat. Luonnollisesti rajat ovat häilyviä, ja tämä näkyy myös *Viitassa ja tikarissa*. Paikoin Salo venyttää politiikan ja jännityksen rajoja äärimmilleen. Ensimmäisenä hän jopa toteaa kaikkien elokuvien olevan poliittisia trillereitä – vähintäänkin epäsuorasti –, koska elokuvat kertovat aina aikakautensa asenteista, arvoista ja tavoitteista.

Varsinaiseen poliittiseen trilleriin kuitenkin kuuluu Salon mukaan politiikan ja jännityksen elementit ja ”paranoidinen tyyli”, joka yksilön sijaan viittaa kansaan, kulttuuriin tai elämäntapaan kohdistuvaan ”vehkeilyyn”. Lisäksi on olemassa myös moraalista jännitystä, joka piinaa usein poliittisten trillereiden päähenkilöitä. Moraalinen jännitys koskee erityisesti vakoojia, jotka ovat usein vaikeiden ellei mahdottomien vaihtoehtojen edessä: äärimmillään heidän on tehtävä valinta läheisten ja valtion välillä.

Rajatapauksia on paljon. Salon sanoin raja poliittisen, sosiaalisen ja yhteiskunnallisen elokuvan välillä on piirretty Saharan hiekkaan tuulisella säällä. Salo on rajannut aineistonsa ankarasti ja pragmaattisesti: kultakin ohjaajalta on valittu ainoastaan yksi elokuva, ja aikarajauksena ovat äänielokuvat. Laajan aineiston siivilöiminen on epäilemättä tuottanut tekijälle tuskaa, mitä helpottamaan kirjan loppuun on liitetty laaja 50 sivun elokuvalettelö ohjaajittain jäsennettynä.

Kirjassaan Salo esittelee 61 elokuvaa kronologisessa järjestyksessä. Ensimmäisenä käsitellään G. W. Pabstin kaivosonnettomuus-

elokuva *Toveruus* (1931), joka paljastaa heti Salon lavean näkemyksen poliittisesta jännityselokuvasta. 1919 Saksan ja Ranskan rajalla olevassa kaivoksessa tapahtuu onnettomuus, ja saksalaiset kaivosmiehet – tuoreet sotaviholliset – tulevat ranskalaisten kollegoidensa avuksi. Vuoteen 1919 sijoittuva elokuva ilmentää työläisten rajat ylittävää solidaarisuutta. Jännityselementtinä on viisi loukkuun jäänyttä mainaria, joiden pelastamiseen elokuva keskittyy.

Pääosin *Viitan ja tikarin* elokuvat ovat kuitenkin tunnettuja poliittisen trillerin lajin edustajia. Vakoiluelokuvista esille nousevat muun muassa Hitchcockin *Notorius – kohtalon avain* (1946), Martin Rittin John Le Carre adaptaatio *Mies kylmästä* (*The Spy Who Came in from the Cold*, 1965) ja Carol Reedin *Neljän tuulen talo* (*Odd Man Out*, 1947).

Salamurhaelokuvat ovat poliittisen trillerin ydinaluetta ja Salo onkin kelpuuttanut niistä kirjaansa useita esimerkkejä: John Frankenheimerin *Mantshurian kandidaatti* (*Manchurian Candidate*, 1962), Alan J. Pakulan *Ansa – Parallax View* (*The Parallax View*, 1974), John Hustonin Kuubaan sijoittuva *Yö Kuuban yllä* (*We were Strangers*, 1949), poliittisiin trillereihin erikoistuneen Constantin Costa-Gavrasin *Z – hän elää* (*Z*, 1968) ja Scorsesen *Taksikuski* (*Taxi Driver*, 1976).

Salaliittoteoriat puolestaan sävyttävät teoksessa niin ikään käsiteltyjä David Mametin *Murharyhmää* (*Homicide*, 1991) ja Francis Ford Coppolan *Keskustelua* (*Conversation*, 1974). Lisäksi Salo lukee poliittisen trillerin kastiin useita sotaa käsitteleviä elokuvia, kuten Kubrickin *Kunnian polut* (*Paths of Glory*, 1957) ja Gillo Pontecorvon *Taistelu Algeriasta* (*La Battaglia di Alger*, 1966).

Viitassa ja tikarissa käsitellyistä elokuvista suurin osa (28) on 1940–1950-luvuilta. Seuraavaksi eniten käsitellään – hieman yllättäen – 2000-luvun elokuvia. Viimeisimpinä ovat Rachid Bouchéabin *Lain ulkopuolella* (*Hors la loi*, 2010), David Haren *Page Eight* (2011) ja James Marshin *Shadow Dancer* (2012).

Salon lyhyet elokuvakuvaukset ovat entisen sanomalehtikriitikon napakkaa ja selkeää tekstiä. Parin sivun mittaiset tekstit on taustoitettu hyvin ja avaavat kohdettaan eloisesti. Varsinaisesta kritiikistä tai tutkimuksesta akateemisesta mielessä ei kuitenkaan ole kyse.

Pasi Nyysönen

FL, Elokuva- ja televisiotutkimus, Helsingin yliopisto